

Особливості організації релігійної освіти у Північній Ірландії (історія та сучасність)

Яна Полякова

У статті розглянуто особливості організації релігійної освіти у Північній Ірландії та її законодавче підґрунтя. Представлено педагогічні підходи до викладання релігії в школах, проаналізовано особливості підготовка вчителів до викладання предметів релігієзнавчого циклу. Окреслено головні проблеми і тенденції розвитку релігійної освіти в Північній Ірландії.

Ключові слова: релігійна освіта, законодавче підґрунтя викладання релігії, секуляризація освіти, релігійні конфесії.

Релігійна освіта давно знаходиться в центрі уваги педагогів Західної Європи. Актуальність теми дослідження зумовлена потребами сучасної соціальної і політичної практики багатоетнічних і багатокультурних регіонів світу, а також гостротою проблем, які супроводжують побудову так званого «європейського дому» і до цього часу очікують на своє розв'язання в багатьох державах світу, в тому числі й в Україні.

У Великій Британії проблемам мультикультурного та релігійного виховання присвячені праці багатьох фахівців, серед яких Р. Джексон, У. МакКенну, Е. Несбіт, Д. Іпгрейв та ін. На пострадянському просторі проведено низку досліджень в цій галузі (Ю. Арутюнян, І. Алексашенкова, В. Єршов, Л. Колобова, Н. Лебедева, В. Макаєв, З. Малькова, Л. Мосолова, С. Наушабаєва, М. Кузьмін, Л. Супрунова). О. Зайцева вивчала досвід релігійного виховання в сучасних школах Німеччини. Слід відзначити глибоке компаративне дослідження неконфесійної релігійної освіти в зарубіжній школі професора Ф. Козирева. Серед українських дослідників релігійної і духовно-моральної освіти відзначимо професорів В. Жуковського та М. Гриньову.

Обґрунтування нової освітньої парадигми, що забезпечує становлення особистості в просторі існуючих культурних і моральних цінностей, в тому числі і релігійних, розроблення теоретичних основ релігійної освіти – актуальна задача педагогічної науки, як зарубіжної, так і української.

Метою цього дослідження є аналіз розвитку релігійної освіти у Північній Ірландії (Велика Британія) в контексті демократичних процесів у суспільстві.

Північна Ірландія як окреме адміністративне утворення виникла після поділу Ірландії в 1921 році в результаті угоди, якою британський уряд сподівався розв'язати багатовіковий конфлікт між Великою Британією та ірландцями, які домагалися незалежності. Утворення Північної Ірландії як автономної одиниці мало б стати компромісом, але компроміс цей нікого не задовольнив, оскільки

конфлікти тривають до наших днів. Корені проблеми сягають XVII століття, коли в Ірландії почали масово селитися англійські та шотландські переселенці, які витіснили корінних ірландців з їхніх земель, передовсім на північному сході острова (Ольстер), і приносили з собою чужу мову й чужу релігію. Релігійні відмінності й донині майже цілком визначаються національною ознакою (хоч практикування релігії останнім часом значно знизилось). Релігія традиційно служила підставою для визначення спільноти й окреслення її меж.

Північна Ірландія була утворена прийняттям акту британського уряду про ірландську автономію, за яким вона отримала власні органи влади із значними повноваженнями, які стосувались і системи освіти. У Північній Ірландії зараз мешкає 1,7 млн. жителів, з них католиків – 43,8 %, протестантів 53,2 %, 0,3 % – інших віросповідань і 2,7 % не належать до жодної релігії. В країні існує кілька типів шкіл, які можна класифікувати таким чином: католицькі початкові, середні і граматичні школи; державні початкові, середні і граматичні школи, і початкові і середні інтегровані школи. Учні можуть закінчити школу в 16 років; хтось починає працювати, інші вступають до професійних навчальних закладів або продовжують навчання ще два роки для вступу в університет. Школи, з деякими обмеженнями, повністю фінансуються державою [6, с. 230].

Законодавчий та історичний базис. Перший міністр освіти Північної Ірландії, лорд Лондондеррі, зробив спробу організувати систему інтегрованих шкіл, які могли б відвідувати усі учні. Відповідно, Закон про освіту 1923 року виключав релігійну освіту із шкільної програми, хоча і гарантував представникам релігій можливість занять із учнями протягом півгодини щоденно за бажанням батьків. Протестантська і римо-католицька церкви не сприймали таке становище, вважаючи, що такі нововведення встановлювали світську систему освіти, яка не відповідає потребам суспільства. Різні церкви продовжували освіту своїх прибічників. Державна система освіти, однак, стала доступною для протестантської церкви в 1930 році, коли поправка до Закону забезпечила включення релігійної освіти у формі вивчення Біблії до шкільної програми. В результаті цього (і певних прав на представництво у шкільних комітетах) протестантська церква позбавила себе від зростання фінансового тягаря утримання шкіл і передала їх у державний контроль. Того ж року держава погодилась сплачувати католицькій церкві 50 % коштів на капітальне будівництво і 50 % коштів витрат на утримання шкіл (при тому, що держава завжди повністю сплачувала витрати на персонал). З роками рівень фінансування католицьких шкіл зріс і з 1993 року і капітальні витрати, і утримання повністю взяла на себе держава. Такий рівень протиставляється рівню фінансування для аналогічних церковних шкіл в інших частинах Великої Британії, де повне фінансування не забезпечується. З 1930 року було впроваджене поєднання в системі освіти державних і католицьких шкіл на початковому і середньому етапах [6, с. 235].

Закон про освіту Північної Ірландії 1947 року зобов'язав державні середні школи забезпечити неконфесійну релігійну освіту, яка ґрунтується на християнських текстах, як у початковій школі. Суперечливим є те, що закон упровадив положення про свободу совісті, що дозволяло вчителям державних шкіл не брати участь у релігійній освіті чи колективному богослужінні, якщо це суперечило їхній релігійній приналежності (батьки також мають узаконене право звільнити своїх дітей від уроків релігії). Таке право не поширюється на вчителів католицьких шкіл.

Ситуація, за якої протестанти відвідували державні школи, а католики – католицькі, змінилась у 1981 році з утворенням Колледжу Лаган, першої інтегрованої школи в Північній Ірландії. В цій школі було у рівних пропорціях поєднано учнів із протестантських і католицьких громад. Фінансування колледжу здійснювалося батьками. Їх метою було створення релігійно і соціально інтегрованої школи, на противагу світським і релігійним закладам існуючої системи освіти, і сприяти ідеї створення шкіл, доступних для всіх. Протягом 1980-х років було відкрито низку інтегрованих шкіл початкового та середнього рівня. У 1989 році уряд прийняв законодавство, яке забезпечувало державне фінансування для таких шкіл, таким чином сприяючи їх подальшому зростанню. У 2005 році біля 5 % учнів відвідували інтегровані школи. Опитування громадської думки в Північній Ірландії постійно свідчать, що більшість батьків позитивно ставляться до інтегрованих шкіл, однак церкви виражають протилежну думку. Деякі представники протестантської церкви, які критично сприймають позбавлення їх права брати участь в управлінні школами і переведення державного фінансування з державних шкіл до інтегрованих, вважають, що державні школи вже забезпечують нейтральне середовище, де рівною мірою практикують підтримання різних релігійних традицій. Представники римо-католицької церкви більш різко критикують таке становище. Вони вважають, що освіта в інтегрованих школах занадто світська (аналогічним чином піддаються критиці і державні школи), незважаючи на те, що релігія є обов'язковим предметом на початковому і середньому етапі інтегрованих шкіл. У багатьох випадках в 1980-х роках католицькі священики відмовляли в конфірмації учнів (*Конфірмація – католицьке таїнство миропомазання, що здійснюється над дітьми у віці 7–12 років єпископом. У протестантів цей обряд розглядається як публічний акт, що символізує досягнення молодими людьми повноліття і їхню здатність свідомо прийняти релігійне віровчення*), які проходили підготовку до конфірмації в інтегрованій школі, навіть якщо учні отримували релігійну освіту від католицького вчителя, який використовував офіційні підручники. Зараз подібної реакції на інтегровані школи вже не виникає з тієї причини, що такі випадки, особливо при їх висвітленні в засобах масової інформації, шкодять репутації церкви.

Деякі критики вважають державні школи протестантськими. Це пов'язане з тим фактом, що протестантські священики мають законне право представництва в шкільному управлінні. Крім того, державні школи відвідують переважно діти з

протестантських сімей. Такі характеристики історично надають державним школам протестантський характер, але зображувати їх як протестантські школи скоріше за все буде некоректно, оскільки існує ряд відмінностей між державними школами і католицькими. Державні школи не мають конфесійної орієнтації, притаманної католицьким школам, і того ступеня контролю, котрий католицька церква має над своїми школами. Більш того, державні школи можуть мати будь-яку релігійну орієнтацію або не мати жодної; хоча більшість з них дотримується загальних християнських традицій, святкують Різдво та Великдень. Інші види діяльності шкіл звичайно не відображають специфічні релігійні переконання і цінності, на противагу католицьким школам.

Законодавство вимагає, щоб усі фінансовані державою школи забезпечували релігійну освіту для всіх учнів і щоденні колективні богослужіння (стаття 5(1) указу про реформу освіти 1989 року і ст. 21(1) указу про освіту та бібліотеки 1986). У законодавчих актах відсутні положення, які стосуються випадків винятку для окремих шкіл із вимоги релігійної освіти і колективного богослужіння. В державних (контрольованих) школах, колективне богослужіння не повинно носити характер конкретної християнської деномінації, однак це обмеження не стосується католицьких шкіл [5].

Релігійна освіта відрізняється в державних і католицьких школах, що відображає різні цілі двох секторів. Слід відзначити, що з 1960-х років суспільство ставало все більше секуляризованим, цілі релігійної освіти в державних школах змінювались відповідно до того, що релігія населення ставала менш однорідною. Релігійна освіта мала винятково освітні цілі, тобто набуття знань про релігії і їх розуміння (враховуючи, що більшість вчителів релігійної освіти в державних школах є релігійно орієнтованими, в цілому ставлення до християнства позитивне). Навпаки, релігійна освіта в католицьких школах (де цей предмет має назву «Релігія») залишається конфесійною. Головна мета школи – залучення учнів до релігії і укріплення їх віри. Школи вважаються релігійними спільнотами, які підтримуються батьками і церквою, та несуть відповідальність за виховання дисципліни і прихильність до католицизму.

Роль учителя релігії в католицьких школах – підкріплення і підтримка віри. До 1960-х років учитель викладав Катехізис (від лат. *Catechēsis*, давньогрец. *κατηχισμός* – повчання, настанова – офіційний документ певної конфесії, повчання, яке містить основні положення віровчення, часто викладені у формі питань та відповідей) в більш чи менш стислій версії, залежно від віку і здібностей учнів. У зв'язку із зростанням критики традиційного вивчення релігії, стали розроблятися більш сучасні матеріали. У 1976 році єпископи Ірландської церкви прийняли програму початкової релігійної освіти під назвою «Діти Бога» для використання на території усього острова Ірландія. Ця програма, призначена для щоденного використання, містить літургійний рік і ритуали церкви, а також включає підготовчий матеріал для участі учнів в таїнствах першого причастя і конфірмації. У 1980 році до початкової програми було додано програму для середньої школи під назвою «Християнський шлях». Обидві серії багаторазово перевидавались.

В середині 1980-х років уряд консерваторів під керівництвом М. Тетчер ініціював процес реформи освіти в Англії та Уельсі, який привів до прийняття Закону про реформу освіти 1988 року. Ця реформа поширилась також і на Північну Ірландію. Коли запропоновані реформи були оприлюднені, церкви колективно виразили свою недовіру уряду. На їхню думку, запропоновані реформи применшували роль церкви в управлінні освітою та підривали статус

релігійної освіти. Уряд пішов на поступки церкві й переглянув низку положень, а також погодився на прохання церкви розробити формальну програму вивчення релігії, ставлячи її таким чином в один ряд з іншими базовими предметами. Три основні протестантські церкви – ірландська, методистська і пресвітеріанська, разом із католицькою, створили робочу групу для розробки програми для початкової і середньої школи. Запропонована програма з релігійної освіти вступила в силу згідно із указом Парламенту в 1992 році. Програма була фокусувана винятково на вивченні християнства і складалась із трьох частин: Біблійні одкровення, християнська церква і мораль. Програма мала високий рівень абстракції, так що її зміст можливо використовувати і в державних, і в католицьких школах. Хоча базова програма сприяла підвищенню статусу релігійної освіти в школі, особливо в державному секторі, вона також піддавалась значній критиці, оскільки її вважали занадто доктринальною і консервативною, тому що вона не враховувала такі проблеми, як соціальні конфлікти, релігійні упередження, сектантство тощо [2].

Підготовка вчителів. Більшість учителів початкової школи проходять підготовку в одному з двох педагогічних коледжів (незначна кількість також навчається в університеті Ольстера). Університетський коледж св. Марії належить католицькій церкві, а його студенти є католиками. Хоча офіційно це не конфесійний заклад, протестантська церква донедавна мала право на участь в управлінні університетським коледжем Стренмілз, де студенти-протестанти проходять підготовку для роботи в державних школах. Дипломовані вчителі середньої школи отримують освіту в університетах Квінса, Белфаста і Ольстера. Хоча вступники на ці курси належать до різних релігій, на практиці більшість студентів викладає в школах, які відповідають їх релігійній приналежності.

Відповідальність за призначення вчителів залежить від категорії школи. Регіональні ради з освіти призначають вчителів у контрольованих початкових, середніх і граматичних школах; в інтегрованих школах наймають вчителів керівні ради, а вчителів для католицьких шкіл наймає Католицька Рада.

Рада з питань навчального плану, екзаменів та оцінювання була заснована в 1994 році. Це орган, який фінансується Департаментом освіти Північної Ірландії. Рада має три види повноважень – укладання навчального плану, визначення оцінювання та форм і змісту екзаменів. Її основні завдання: надавати рекомендації уряду щодо всіх питань, які стосуються навчального плану, оцінювання і екзаменів в школах та коледжах; забезпечувати якість кваліфікацій та екзаменів, здійснювати оцінювання на ключових етапах, випускних екзаменах стандартного та просунутого рівнів [4].

Учні можуть складати екзамени з релігійної освіти для отримання сертифікату про загальну середню освіту та сертифікату просунутого рівня, екзамени просунутого рівня надають можливість вступу до університету.

Сучасні досягнення та проблеми.

Базова програма з релігії в Північній Ірландії. У лютому 2002 року на прохання Мартіна МакГіннеса, тогочасного міністра освіти, чотири лідери церков організували робочу групу для перегляду програми з релігійної освіти. Департамент освіти звернувся з проханням до церковних лідерів переглянути як частину базової програми, включення вивчення інших світових релігій (а також імплементації сучасного законодавства про права людини і рівність). Була також організована підгрупа, яка розробляла питання світових релігій. Пропозиції робочої групи, які включали вимогу стислого вивчення юдаїзму та ісламу в перші три роки середньої освіти, були винесені на обговорення у вересні 2005 року, однак

після їх прийняття супроводжувалося критикою. Наприклад, Міжрелігійний форум, який представляє релігійні меншини в Північній Ірландії (0,3 % населення) виразив розчарування, що церкви не прийняли мультирелігійну модель релігійної освіти і не ввели вивчення нехристиянських релігій на всіх етапах шкільного навчання [2].

Школи Північної Ірландії демонструють позитивні та негативні сторони консервативної та сегрегованої системи освіти. З одного боку, така освіта надає учням сильне почуття особистої ідентичності і приналежності до суспільства. З іншого боку, певною мірою підсилюється релігійне розділення в суспільстві, прирівнюючи соціальну ідентичність до релігійної. Реакцією на цю ситуацію була спроба офіційних органів секуляризувати школи і зменшити роль і значення релігії в освіті. Ці спроби суперечливі і ґрунтуються на уявленнях про нейтральність і переконанні, що соціальна злагода і громадянські цінності можуть бути побудовані на секулярному сприйнятті прав людини, що у Північній Ірландії не відображає реальний стан речей.

Список використаних джерел:

1. Barnes L. P. *Religion, Education and Conflict in Northern Ireland* / L. P. Barnes // *Journal of Beliefs and Values*. – 2005. – Volume 26(2). – P. 123–138.
2. Barnes L. P. *World religions in the Northern Ireland Curriculum* / L. P. Barnes // *Journal of Beliefs and Values*. – 2002. – Volume 23(1). – P. 19–32.
3. *Council for the Curriculum, Examination and Assessment in Northern Ireland* [Electronic resource]. – URL : <http://www.ccea.org.uk>.
4. Jackson R. *Rethinking Religious Education and Plurality: Issues in Religious Diversity and Pedagogy* / R. Jackson. – London : Routledge Falmer, 2004. – 356 p.
5. *Religion and Education in Europe: Developments, Contexts and Debates* / Jackson R., Siebren M., W. Weisse and J.-P. Willaime (eds.). – Münster : Waxmann, 2007. – 246 p.
6. *Religious Education in Europe. Situation and current trends in schools* / E. Kuyk, R. Jense, D. Lankshear, E. L. Manna, P. Schreiner (Eds.). – IKO Publishing House, 2007. – P. 23–31.